

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, י"ח חשוון תשפ"ב

מסכת ראש השנה ט"ו-כ"א ♦ ערלה א', ט' - ב', ה'

גליון מס' 1170

השבוע בגליון

- ♦ שטיחת עשבים בבית הכנסת בשבועות
- ♦ הצבת אילנות בבתי הכנסת ובבתים
- ♦ ערבוב השטן בתקיעות חודש אלול
- ♦ ייחודו של ראש חודש אלול

- ♦ קול תקיעת הגאולה
- ♦ מדוע אין מברכים את חודש תשרי?

- ♦ מתי הונהג "לוח השנה" שבידינו?
- ♦ מהו תוקפו של הלוח שבידינו?
- ♦ ברכת הלכנה - עד מתי?
- ♦ חשבון הלוח העברי - על פי ה"מולד הממוצע"

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

היה היתה מפה

יש השולחים מכתב ובו סיפור מעניין לטור זה. יש המשגרים מייל המכיל עובדה מרתקת. הוא הגיע עם... חבילה, ובעודי מציץ בה אמה, "זה בשביל טור דבר העורך".
כמה שהוא צדק.

מעשה שהיה, בהוריו של אחד מרבני בית מדרשנו שליט"א, המתגוררים באזור המרכז, כך היה. אין זה ממנהגם לתור בחנויות ולחפש מתנה "ייחודית" כדי להגיש אחר כבוד בחתונות אליהן הוזמנו. כמנהג העולם, הם רוכשים מתנה כל שהיא, חותמים את שמם על פתקון בצירוף ברכה נלבבת ומניחים אותה בערימת המתנות.
אך זאת הפעם המציאות חייבה.

מזה שנים רבות הם מצויים בקשרי ידידות עמוקים עם בני זוג עתידי ממון משועי הארץ. מעטפה שכל תוארה אומר כבוד ויקר נחקה בחריץ תיבת הדואר המהווה של ביתם, התכבדה לבשרם כי הם מוזמנים להשתתף בנישואי אחד מצאצאי חבריהם בעלי הממון.

ידוע ידעו כי הללו אינם מצפים לקבל מתנה שערכה רב, ואף יעסו אם יעשו כן, אך בכל זאת, מתנה "סתם"... לא נעים. בעצה אחת החליטו כי

דף טו/ב כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל

אלה פירות חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה

במאמר הבא נעמוד בקצרה על שיטות הראשונים לגבי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות מן התורה. **"דגן תירוש ויצהר"**: התייחסות מפורשת בתורה להפרשת תרומה, יש רק לגבי שלשה סוגי מאכל (דברים יח/ד): **"רְאֵשִׁית דְּגַנְךָ תִּירֶשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ... תִּתֶנּוּ לִי"**. דגן - תבואה. תירוש - יין. יצהר - שמן. מה עם כל היתר?

כל פירות האילן: הרמב"ם (הלכות תרומות, פרק ב', הלכה א') נוקט כי כל פירות האילן חייבים בתרומות ובמעשרות, ולא נקט הפסוק "תירוש ויצהר", אלא כדי ללמדנו כי כל פירות האילן חייבים בתרומות ומעשרות (כסף משנה, שם).

רוב הראשונים סוברים כי מן התורה רק דגן תירוש ויצהר חייבים בתרומות ומעשרות (ראה תוספות, ראש השנה, י"ב, ד"ה תנא; בבא מציעא, פח/א, ד"ה הבא בתאנה; עבודה זרה, נח/ב, ד"ה בצר; חולין, ו/ב, ד"ה והתיר; בכורות, נד/א, ד"ה ושני; רש"י בכמה מקומות; ר"ן ורשב"א בחידושים לבבא מציעא, פח/ב; ראב"ד, הלכות מעשר, פרק א', הלכה ט', בהשגות).

שבעת המינים: שיטה ייחודית מובאת בשיטה מקובצת (בבא מציעא, פח/ב): **"דכל שבעת המינים שהם חייבים בכיורים - חייבים בתרומה ומעשרות"** [ע"ש מקור לדבר].

רמב"ן - ענבים וזיתים, פטורים: ואילו רמב"ן (דברים, יב/ד) כתב, כי לא זו בלבד שרק דגן תירוש ויצהר חייבים בתרומות ומעשרות, אלא שאפילו ענבים וזיתים, מהם מייצרים את התירוש ואת היצהר - פטורים מתרומות ומעשרות. רמב"ן מדגיש, כי יודע הוא שישנן שיטות אחרות וכותב: **"ותהיה בזה נזהר, שכבר טעו בו מגדולי המחברים"**.

על שיטתו ידועה קושיית הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, הן הלכה בסיסית בדיני תרומות ומעשרות קובעת, כי אין להפריש מן "החיוב על הפטור" ולהיפך. כלומר: אין להפריש פירות הפטורים מהפרשת תרומות ומעשרות עבור פירות החייבים, וכגון, פירות שחיובם מדרבנן בלבד, אינם יכולים לשמש כמעשר עבור פירות שחיובם מן התורה, לפי שהחייבים מדרבנן, "פטורים" מדין תורה, ואין להפריש מן הפטור על החיוב.

והנה, למרבה הפלא משנה מפורשת היא, כי אפשר להפריש זיתים עבור שמן! הרי לנו כי זיתים חייבים בהפרשה מן התורה!

צעילוי נשמת

הר"ד **אריה דוד** ז"ל
ב"ר משה מאיר הכהן פינק ז"ל
נלב"ע כ"ב בחשוון תשס"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **שולמית** ע"ה
ב"ר שלמה לייב ז"ל
נלב"ע י"ז בחשוון תשפ"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י הר"ד **דב פריימן** ומשפחתו - רחובות

צעילוי נשמת

הר"ד **יוסף דוד לנדאו** ז"ל
ב"ר יעקב שמעון ז"ל
נלב"ע כ' בחשוון תשל"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידינו הר"ד **אפרים ברנד**
וזוג' מרת **חווה** שיחיו - גבעתיים

לעילוי נשמת

מרת **טובה בורנשטיין** ע"ה ב"ר משה אליעזר ז"ל

נלב"ע כ' בחשוון תשנ"ב **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

החזון איש זצ"ל (שביעית, סימן ז, אות כ"ד) מבאר, כי הרמב"ן הפוטר זיתים וענבים מהפרשה, מתייחס לזיתים וענבים המיועדים להפקת שמן ויין, הללו בלבד פטורים, כי עוד יהיו יין ושמן ואז יפרישו מהם. אך ענבים וזיתים שאינם מיועדים ליין ושמן, חייבים בתרומות ומעשרות [אכן, בדברי הרמב"ן בבבא מציעא, שם, מבואר שמצדד כן].

מעניין לציין את השיטה הבאה. כידוע, לכל הדעות ירקות אינם חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות מן התורה, וחובה זו קיימת בהם מדרבנן, כמבואר במסכתנו (יב/א). ברם, הסמ"ג (עשה קל"ו, קס"א) והיראים (סימן קמ"ז) נוקטים, כי שונה דינו של מעשר שני, הנוהג בכל הפירות ואף בכל הירקות! [ע"ש מקורו מהספרי, וראה בתועפות ראם על היראים].

ראוי לציין את דברי החזון איש זצ"ל (שם, אות כ"ג, כ"ה), כי נוקטים כדעת רוב הראשונים, כי מן התורה אין חובה להפריש תרומות ומעשרות כי אם מדגן תירוש ויצהר.

דף טז/א מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן

שטיחת עשבים בבית הכנסת בשבועות

מנהג קהילות ישראל לעטר את בתי הכנסת ואת בתי המגורים בפרחים לרגל חג השבועות. מעניין לגלות, כי קיימים שני מנהגים, השוכנים זה לצד זה, כל אחד מהם מטעם שונה לחלוטין.

"זכר לשמחת מתן תורה": מנהג פיזור עשבים ומיני ירק על רצפת בתי הכנסת והבתים, מוזכר ברמ"א (או"ח סימן תצ"ד סעיף ג'): "ונוהגין לשתוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה". החכם רבי שם טוב גאנין, כותב בספרו כתר שם טוב, להסביר מנהג זה בשם ספר עתיק יומין, על פי דרשת חז"ל (שבת פח/ב) על הפסוק (שיר השירים ה/ג), "לחייכו כערוגת הבשם", ש"כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים". זכר לבשמים אלה מקשטים את הבתים במיני ירק לקראת חג השבועות.

זכר לעשבים שלמרגלות הר סיני: הלבוש (או"ח שם) והחיד"א (ברכי יוסף, שם) כותבים, כי מנהג שטיחת העשבים על הקרקע הוא זכר למתן תורה, שהתורה ניתנה בהר סיני ולמרגלות ההר היו עשבים, כנאמר (שמות לד/ג) "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא", אם לא היו שם עשבים, לא היה צורך באיסור זה.

הצבת אילנות בבתי הכנסת ובבתים: מנהג נוסף רווח בעבר בקהילות שונות, והוא מנהג האילנות, כפי שכותב המגן אברהם (או"ח, סימן תצ"ד, ס"ק ה'): "נוהגין להעמיד אילנות בבתי הכנסת ובבתים". לגבי טעמו של מנהג זה כותב המגן אברהם, כי ככל הנראה הוא נעוץ בכך שבעצרת נידונים על פירות האילן, ולפיכך גם מקריבים בו ביום שתי הלחם כמבואר בגמרתנו (וראה ברש"י). מטעם זה, נהגו לתלות מיני ירק, כדי שיזכרו שאותו היום הוא יום הדין של האילנות ויתפללו עליהם.

התנגדות למנהג העמדת האילנות: ראוי לציין כי הגאון מוילנא זצ"ל התנגד למנהג העמדת האילנות והשתדל לבטלו, מפני שהעמדת אילנות ופרחים בהיכל בית הכנסת אומצה על ידי אומות העולם, "שעששו חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם" (חיי אדם, כלל קל"א, סימן י"ג; מעשה רב, סימן קצ"א). דבריו של הגר"א תלויים בדיון שעסקנו בו בעבר, האם יש לעקור מנהגים שאומות העולם מחקים את מנהגנו, או שמא עלינו להתנזר רק ממנהגים ששרשם באומות העולם [ראה "מאורות הדף היומי" בבא קמא פג/א; מעילה טז/א].

דף טז/ב כדי לערוב השטן

ערכוב השטן בתקיעות חודש אלול

זה דורות נפוץ המנהג בקהילות אשכנז לתקוע בשופר בחודש אלול. מה מקורו של מנהג זה?

עיון בכתבי הראשונים מעלה, כי מקור המנהג הוא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ה / מ"ו - מהדורות שונות), שם לפי גירסאות אחדות נאמר כך: "התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חודש אלול בכל שנה ושנה" (כך הנוסח לפנינו, וכן הוא בשבלי הלכות ראש חודש סימן רפ"א; כלבו, סימן ס"ה; אורחות חיים, הלכות ראש השנה, אות א, ועוד). ואילו הר"ש (פרק ב, סימן י"ד) והטור (סימן תקפ"א), מביאים גירסה: "שהיו תוקעים בראש חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש".

שני מנהגים: אכן, שני מנהגים היו בקהילות מסוימות תקעו בראש חודש אלול בלבד, ודווקא ביום הראשון של ראש חודש - ל' באב (דעת זקנים במעלי התוספות עקב י/ו), ובקהילות אחרות נהגו כמנהג הרווח היום, לתקוע בכל יום מימי חודש אלול, החל מן היום השני של ראש חודש אלול (ראה משנה ברורה, שם, ס"ק ג; אולם ראה בלבוש, שארבעים יום הם מל' באב).

ייחודו של ראש חודש אלול: על ייחודו של ראש חודש אלול מבואר בפרקי דרבי אליעזר, כי בעלייתו הראשונה של משה רבינו ע"ה להר סיני, טעו ישראל במניין הימים, עד שהגיעו לידי חטא העגל, שסברו כי לא יירד משה יותר מן ההר ואמרו: "קום עשה לנו אלהים אשר ילך לפנינו, כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים - לא ידענו מה היה לו". לפיכך, כשעלה משה בפעם השנייה, לקבל את הלוחות השניים, העבירו שופר במחנה, למען דעת כי מיום זה מתחיל מניין ארבעים

ממון רב אמנם אינו עומד לרשותם, אך ישקיעו מזמנם וממחשבתם כדי להביע את יחסי הידידות העמוקים באמצעות מתנה ייחודית שיש בה כדי לסמל את כל הדברים הטובים שהיו רוצים לאחל לבני הזוג.

וממחשבה למעשה, מצאו עצמם המוזמנים מתיירים בחנויות שונות, דוחים הצעות יקרות, מבטלים מתנות רגילות, עד שהתמזל מזלם ורגליהם הובילו לחנות המתמחה בחפצי אומנות יהודית. לא פחות.

בעל החנות פתח בפמוטי כסף מעוטרים בחוטי זהב מעשה יד, וסיים במלחיית זכוכית, שראשה גולת כסף מחוררת ותחתיתה... הם פסלו את הכל. המחירים. בעוד החפצים שפתח לכבודם פרושים על הזכנן, הביט בהם ממושכות, צבט את אפו והפטיר: "אני יודע מה יהיה טוב עבורכם".

כעבור דקה או דקתיים פרש לפניהם מפת חלות לשבת קודש, יפה ומרהיבה. רקעה משי, סלסוליה צמר, צבעיה משתרגים זה בזה בצבעוניות מרשימה ועדינה גם יחד ומסתיימים בפתאומיות כאומרים: "המשך יבוא". הוא התלבט. היא התרשמה מארבעת הפנינים שניקדו כל אחת משתי החלות שנחרטו מעשה אומן ביד המפית. הוא הסכים. היא התלהבה.

אחת מבנות המשפחה עיצבה מכתב בדמות המפה. אותיות מסולסלות, שעטוריהן ותגיהן מרובים מגופן, צבעיהן תואמים לגווני המפה, ברכות ואיחולים לאושר, הצלחה, שגשוג, ברכה ומזל טוב.

הגיע היום. **המפה** הארוזה בחן ובטעם, נלקחה בזהירות (שלא תיזח בתוך העטיפה), בעדינות (לבל יתקמט נייר הברכה) ובמהירות (להגן עליה מפני המטר), ובני הזוג הובילו את מתנתם ירושלימה, אל החתונה. מה נאמר ומה נדבר.

בפתח האולם ניצבו ברנשים, שקיבלו מי יודע כמה עבור כל דקת חיוך, וביקשו את הניצבים להגיש בפניהם את ההזמנה לאירוע. מיד עטו עליהם מלצרים, שנראה היה כי נוצרו בבין השמשות של בריאת העולם אך ורק כדי לשרתם, והגישו בפניהם כרטיסים, על גבם מצויין מקום ישיבתם המדויק, וחוברת דקיקה בה תואר הערב לפרטיו. כשפטעו מעט פנימה, התקדם לעברם הממונה על... והניח בידיהם תשורה מאת בעלי האירוע.

מזווית עיניהם הבחינו בשש עגלות ענק עמוסות בתשורות זהות, שתחולקנה במהלך הערב לכל המוזמנים. אחת כזו כבר היתה בידיהם. דקה. שטוחה. רכה. מעניין.

הם הביטו זה בזה וזו בזה, סרו הצידה ופתחו את התשורה שקיבלו זה עתה... מבעד קרעי הנייר המזוהב, עליו הוטבעו ראשי התיבות של החתן והכלה, ניבטה מחוייכת מפת חלות לשבת קודש, יפה ומרהיבה. רקעה משי, סלסוליה צמר, צבעיה... **ויעמדו** שניהם חדלי אונים עם שתי המפות בידיהם, מביטים על ערימות המפות הזהות, שחולקו לאורחים בזו אחר זו.

★ ★ ★

עולם השקר

המפה היפה והמסולאה, שכה ייחלו להתייחד בה ולהתפאר בה, הפכה באחת לכלי שאין בו חפץ. **הא** למדת, כי אדם לעולם אינו הופך מיוחד בגינו של דבר גשמי. עשיר העולם אינו עשיר מפני שיש לו כך וכך עשרות מיליארדי דולרים, אלא מפני שלי ולך אין! אם לכולנו היה את מה שלו יש, לא היתה לו כל ייחודיות!

כל דבר גשמי שבעליו מתיימר להעפיל על גביו אל רום... אינו הופך אותו לשונה ומיוחד. בו ברגע שהחפץ או הכסף יהיה גם בידיהם של אחרים, יפוג ערכו ותתבטל ייחודיותו. הוי אומר, כבר עתה אינו מיוחד, אין בו כל מעלה. אפשר להמליץ על כך כי העולם נברא "ש מאן" - כל ה"יש" שבעולם בנוי "מ"אין", ממה שאין אותו לזולת...

הימים שישה בהר. לזכר תקיעה זו, עליה נאמר כי "הקב"ה נתעלה באותו היום באותו שופר" (פרקי דרבי אליעזר שם), תוקעים בשופר ביום ראש חודש אלול.

אולם, היו שלמדו מן הנאמר בפרקי דרבי אליעזר, כי בראש חודש אלול מתחילים לתקוע, וממשיכים כך במשך כל ימי החודש. לדעתם, כשם שהתקיעה למרגלות הר סיני בראש חודש אלול, נועדה למנוע את השנות הטעות שהובילה לחטא העגל, כך יש לתקוע בחודש אלול, לעורר את העם לתשובה ולהפרישם מן החטא (ראה רבי"ה ח"ב ר"ה סימן תקמב עמ' 239, וכן הוא בראשונים נוספים, עיין קובץ אור ישראל ל"ג, עמוד ק"א).

בראשונים (רא"ש טור שם ועוד) מובא טעם נוסף לתקיעה בחודש אלול, שמקורו בדברי גמרתנו המתייחסת לתקיעת שופר בראש השנה, שתוקעים לפני תפילת מוסף [תקיעות דמיושב] ובתוך תפילת מוסף [תקיעות דמעומד]. הגמרא אומרת, כי התקיעה בשופר נועדה "לערבב את השטן". כאן חפצים אנו להבין, ערבוב שטן זה מה טיבו.

"ערבוב השטן" - הכנעת היצר הרע: ובכן, רש"י (ד"ה כדי לערבב) מפרש: "שלא ישטין. כשישמע ישראל מחבבין את המצוות - מסתתמין דבריו". הוא אומר, זכות חיבוב המצווה מגינה על ישראל. הרשב"א בסוגייתנו מביא שיש מפרשים, כי ערבוב השטן הוא הכנעת היצר הרע. כלומר, השטן הוא יצר הרע, כדברי ריש לקיש (בבא בתרא טז א) ותכלית השופר לעורר את הלבבות לחזור בתשובה וכך לבלבל ולהכניע את היצר הרע. פירוש זה הולם את הדברים הנזכרים לעיל, שתקיעת השופר נועדה לעורר את הלבבות ולהרבות זכות ישראל.

קול תקיעת הגאולה: ברם, בראשונים נזכרו טעמים נוספים, על פי סודות קדושים שבסתר הקבלה, כגון, פירושו של בעל הערוך המובא בבעלי התוספות (ד"ה כדי לערבב), שכשישמע השטן את קול השופר, יחשוב כי זהו קול התקיעה המבשרת על בוא הגאולה ומכך יתבלבל ולא יהא לו פנאי להשטין על ישראל. בדרך זו יש ראשונים שכתבו, כי יש לתקוע בחודש אלול, כדי לערבב את השטן כדי "שלא יבין מתי יהיה ראש השנה, ולא יקטרג" (מהר"א קלויזנר בספר מנהגים דיני סליחות עמוד א).

מדוע אין מברכים את חודש תשרי? מהר"א קלויזנר (שם) קושר מנהגים נוספים ל"ערבוב השטן". לדבריו, אין מברכים את ראש חודש תשרי בשבת שלפניו, כנהוג ביתר החודשים - כדי להעלים מן השטן את זמן ראש חודש תשרי ולבלבלו. כמו כן, אין תוקעים ביום האחרון של אלול, בערב ראש השנה, כדי שיחשוב כי ראש השנה חלף עבר לו. זאת, ועוד: את מחזור פרשיות התורה הנקראות מידי שבת, אין מתחילים בראש השנה, בתחילת השנה - כדי לבלבלו, שלא יבין מתי מתחילה השנה. **שלא יתרגל השטן:** הטעם המשמש את מהר"א קלויזנר כדי להסביר מדוע תוקעים בשופר בכל חודש אלול, הוא גם טעמם של ראשונים אחרים כדי לנמק, מדוע... אין ראוי לתקוע כלל בחודש אלול. בשם רבי משה מלוטרא מובא, כי מאחר שבתקיעת השופר בראש השנה השטן נבהל ומתבלבל, אם יתקעו בכל ימי חודש אלול, יתרגל לדבר ולא יבהל ולפיכך ראוי שלא לתקוע כלל. מטעם זה הורה מהר"ם מרוטנבורג להפסיק לתקוע בשופר בחודש אלול שלושה ימים לפני ראש השנה כדי שלא יתרגל השטן לקול השופר שלושים יום רצופים "ואז אין יכולים לערבבו להבהילו, אבל כשחוזרים ותוקעים ביום הדין אז נרתע מלקטרג" [כוונתו שיש להפסיק שלושה ימים המבטלים את ההרגל המועט של עשרים וששה יום] (סדר ריינוס לערב ראש השנה, עמ' 37, מובא בקובץ הנ"ל עמוד ק"כ). מנהג זה להפסיק שלושה ימים לפני ראש השנה, מובא רבות בפוסקים (ראה מהר"ל, מהדורת מכון ירושלים עמוד ר"ס, ועוד רבים), אבל אינו נוהג כיום.

מנהג נוסף שהתקבל הוא לתקוע בחודש אלול ביום ובלילה (כך מובא ברא"ש ובטור שם, וכבר הוזכר ברמ"א סימן תקפ"א).

מנהג נוסף היה לתקוע במשך ארבעים יום - עד יום הכיפורים (רוקח סימן ר"ז עמוד צ"ט). כן היו שנהגו לתקוע תשרי תשרי תשרי (דברי קהלת מנהגי פרנקפורט עמוד 420), ולדעת הר"ח (סימן תקצ"ב אות ג) כן ראוי לנהוג, ויש עדות חסידיות שנהגות כן עד היום (ראה בקובץ הנ"ל עמוד ק"ח).

מתי הונהג "לוח השנה" שבידינו?

במסכתנו אנו לומדים בהרחבה על קידוש החודש על ידי בית דין, לאחר שהעידו בפניהם עדים כי ראו את הלבנה.

כיום מבוססת קביעות השנה וחדשיה על כללים מסודרים (ראה רמב"ם הלכות קידוש החודש פרקים ז ו ז' ח' וטור או"ח סימן תכ"ז-ח). אין עוד התייחסות לראיית הלבנה, אלא זמן ה"מולד" הוא הקובע תוך התחשבות בכללים שונים [כגון, באיזה ימים יתכן שיחול ראש השנה, מתי חודשי חשוון וכסליו מלאים ומתי חסרים]. מתי הונהג הלוח?

חז"ל לא הזכירו דבר על כך. הרשב"א (ש"ת ח"ד סימן רנ"ד) כותב, כי "קבלה היא בידינו שהסדר הזה תקנו הלל בנו של רבינו הקדוש, אבל לא ידעתי שום מקור לדבר זה". הלל זה היה אמורא ושימש בנשיאות [אגב, יש להעיר, שנשמטה שורה ברשב"א, והלל מתקן הלוח אינו בנו של רבי יהודה הנשיא, אלא בן רבי יהודה נשיא שהוה בן בנו של רבינו הקדוש, או שמא אף בן נכד נכדו של רבי יהודה נשיא. הללו שימשו בנשיאות בן אחר בן מימי הלל הזקן. שו"ת התשב"ץ הוצאת מכון ירושלים, נספח, עמוד ת"יג הערה 34].

המקור הראשון לכך שהלל הוא מתקן הלוח, הם דבריו של רבי אברהם בן רבי חייא הנשיא, מקדמוני הראשונים, שנועד בעיקר בספריו שבענייני תכונה. בספרו, ספר העיבור (מאמר ג' שער

שונים הם פני הדברים לחלוטין בכל הנוגע לרוחניות. כשהיה עמנו בתקופות הזוהר, שלא היה ילד וילדה מדן ועד באר שבע שלא ידעו תורה, היה כל העם מרומים, העפיל לפסגות, כולם! הכל היו רמים ונישאים.
יהודי הלומד דף גמרא עם עוד יהודים, הרי הוא מיוחד בדף הגמרא שלו. העובדה שעוד יהודים לומדים גמרא, אינה מכהה כי הוא זה מזוהרו האישי ומייחודו עלי אדמות.
עשייה רוחנית, היא עשייה אמיתית, לנצח.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק, פפס 93-67-570-03 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף טז/א ובחג נידונין על המים

חג סוכות

כתב בעל תוספות יום טוב:

מדוע סוכות בפרט נקרא 'חג'?

מפני שחג פירושו כפשוטו הוא מלשון לחוג ולהסתובב במחול (ראה חגיגה י"ב), וכיון שבסוכות היתה שמחה יתירה - שמחת בית השואבה, בה רקדו במחולות, לכן נקרא חג הסוכות בשם הסתמי 'חג', עת המחולות.

דף יז/א כובשו... נושא...

'כובש' ו'נושא' כיצד?

נאמר כאן בגמרא, כי הקב"ה כובש את כף המאזניים של הזכויות או נושא את כף העוונות, על מנת שיצא דינו של החוטא לזכות.

כנישת כף הזכויות, מבאר בעל אורח ישרים, נעשית על ידי שהקב"ה העמיס עליהן גם את המחשבות הטובות המצטרפות למעשה, ועוד שאר עניינים מעין אלה. ואילו נשיאת כף החובה נעשית על ידי שהקב"ה מקטין את ערך החטאים באמתלה שקושי הפרנסה גרם, ועוד סיבות שונות המקילות מחומרת החטא. הכף נעשית, איפוא, קלה, והיא עולה ועולה, וכף הזכויות מכרעת (ליקוטי בתר ליקוטי).

דף כא/ב בקש קהלת להיות כמשה יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת

שלמה או למשה?

חכמי אשכנז פירשו דרך צחות, כי שלמה חפץ לדעת טעם פרה אדומה, וסבר כי יש רמז בפסוק שטעמו יתגלה לו: "ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת", ראשי התיבות הן **שלמה**.

אולם בת הקול אמרה לו שאף שיש כאן רמז בראשי תיבות, כמו ססבר, אבל "כתוב יושר דברי אמת", יש לקרוא את הכתוב **ישר** לפי הסדר, ואז ראשי התיבות הם **"למשה"**... (פתח עינים, לחיד"א).

דף כה/א אתם אפילו שוגגין

בנים שוגגים ומזידים

אמר רבי מרדכי מקוזמיי: אם את הפסוק "אשר תקראו אותם", דרוש חז"ל - **אתם** אפילו שוגגים **אתם** אפילו מזידים", על אחת כמה וכמה שאת הפסוק "בנים אתם לה' אלוקים", שנאמר בו אתם במפורש, ודאי שיש לדרוש "אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים"...

ז, הוא מביא תשובת רב האי גאון שסדר הלוח וכלליו מסורים בידינו משנת ד'ק"ט, ונתקנו על ידי הלל. אף הרמב"ן (בספר הזכות לגיטין לו/א מדפי הרי"ף) כותב כן ומסביר, שבאותה עת בטלה הסנהדרין בארץ ישראל ופסקו הדיינים המומחים, ולפיכך תיקן הלל לוח לדורות.

הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק ה' הלכה ג) כותב, כי אותו זמן היה בסוף תקופת אביי ורבא [שנפטרו בשנים דצ"ח ודק"ג, כאמור באגרת רב שריא גאון]. אכן, בגמרא מוכח שעוד בימי אביי ורבא קידשו על פי הראייה; בגמרתנו (כא/א) נאמר, שרבא הסתפק אימתי יום הכיפורים. כמו כן נאמר במסכת תענית (כט/ב), שבימי אביי חל תשעה באב בערב שבת, דבר שהוא בלתי אפשרי על פי הלוח שלנו (אור שמח, על הרמב"ם שם).

מהו תוקפו של הלוח שבידינו? בתקפה ובמהותה של שיטת קביעת החדשים על פי הלוח, נחלקו ראשונים. לדעת הרמב"ם (הלכות קידוש החודש, פרק ה' הלכה ב), שתי הלכות נמסרו למשה רבינו בסיני: כאשר יש סנהדרין - נקבע החודש על פי ראיית העדים, וכאשר אין סנהדרין - ייקבע הדבר על פי חשבון המולד תוך התאמת חודשי הלבנה לשנת החמה [ע"ש ברמב"ם סוף פרק ה' ובספר המצוות מצוות עשה קנ"ג, שקביעת החשבון תלויה בבני ארץ ישראל, וראה במשך חכמה פרשת בא ביאורם של דברים].

חשבון לוח השנה שקבע הלל מבוסס על כללים רבים, ביניהם, למשל, "מולד זקן בל תדרוש", דהיינו: אם מולד הלבנה חל אחר חצות היום, אין קובעים את ראש השנה ליום זה, אלא ליום המחרת [מולד "זקן" מלשון שנוגד כשהיום כבר זקן ותשוש].

עלינו לברר, איפוא, אם גם כללים אלה נמסרו למשה מסיני, שעל פיהם יחשבו את קביעת החודשים, או שמא הלכה זו קובעת, כי כאשר אין בית דין סמוכים בארץ ישראל הראויים לקדש חודשים, ייקבע החודש על פי חשבון, באופן שיגיעו לתוצאות הדרושות, דהיינו: שחג הפסח יחול באביב וכדומה, אך הכללים הידועים, על פיהם סודר לוח השנה שבידינו, לא נמסרו בהלכה למשה מסיני אלא חכמי ישראל הם שקבעו כדי ליצור תבנית קבועה של חשבון החודשים.

ובכן, בדיון זה קיימות שתי שיטות. יש אומרים (חידושי מרן ר"ז הלוי, קידוה"ח יומא סוכה, עמוד 8 ואילך), כי גם הכללים נמסרו הלכה למשה מסיני, ויש אומרים (עיין חזון איש או"ח סימן ק"מ ס"ק ג), כי בסיני נמסר רק יסוד הדין, שיש לקבוע את החודשים על פי חשבון התאמת חודשי הלבנה לשנת החמה, אך כללי הלוח שבידינו לא נמסרו למשה בסיני.

לעומת שיטת הרמב"ם, הרמב"ן סובר כי קיים אופן אחד בלבד לקידוש החודש - על פי בית דין. ברם, הלל ובית דינו קידשו את כל החודשים לעולם (השגות הרמב"ן לספר המצוות שם. ראה עוד שיטת הרמב"ם שם הלכה י"ג, ובספר המצוות מצוות עשה ק"ג), לפי שבליט ברירה אפשר לקדש את החודשים מראש.

[ראוי לציין, כי הראשונים הביאו מדברי רבינו סעדיה גאון, שמאז ומעולם קבעו בית דין את החודשים על פי כללי הלוח שבידינו, ולא נעשתה בעיקר על פי עדות העדים שהעידו בפניהם, וקבלת העדים נעשתה אך ורק מפני שמצווה היא מן התורה לקבלם כתוספת לעיקר, שהיא החשבון שבידינו. אך גדולי הראשונים (ראה רמב"ם בפירוש המשניות פרק ב') מציינים, כי לא כתב זאת אלא כדי לדחות את המינים והאפיקורסים].

דף כ/ב כ"ד שעי מכסי סיהרא

ברכת הלבנה - עד מתי?

אחת לחודש הלבנה מתכסה כליל מעינינו, עם חילוף החודשים, וכעבור זמן מה היא שבה ונגלית לעינינו, הולכת וגדלה מיום ליום, עד

שצורתה עגלגלה ככדור, ושוב היא מתכווצת והולכת מיום ליום, עד סוף החודש וחוזר חלילה.

עם חידושה של הלבנה אנו מברכים את ברכת הלבנה, לתת שבח והודיה לבורא עולם "אשר במאמרו ברא שחקים" (ש"ע או"ח סימן תכ"ו סעיף א).

עד איזה תאריך בחודש אפשר לברך את ברכת הלבנה? ובכן, הדעת נותנת כי כל עוד הלבנה "מתחדשת", גדלה, אפשר לברך עליה, אך מרגע שבו היא פוסקת לגדול, כבר אי אפשר לברך על "חידוש" הלבנה.

אכן, כך פוסק השולחן ערוך (שם סעיף ג, כפי שמבארים המגן אברהם והמאמר מרדכי), כי אפשר לברך בחמשה עשר הימים הראשונים שמעת המולד, ימים מלאים. כלומר, אם ה"מולד", עת "נולדה" הלבנה החדשה, הוא בליל ראש חודש בשעה 20:00, אפשר לקדש את הלבנה עד ליל ט"ז, בשעה 20:00. אולם הרמ"א מסייג את הדברים, כי אפשר לקדש את הלבנה רק עד שחולף מחצית הזמן המדוייק של סיבובה החודשי - עשרים ותשעה יום, שתיים עשרה שעות ועוד קצת. נמצא, איפוא, שאם המולד אירע בליל ראש חודש בשעה 20:00, כבר אי אפשר לקדש את הלבנה בליל ט"ז, כי עתה הלבנה כבר אינה מתחדשת.

מקור הלכה זו במסכת סנהדרין (מא/ב), בה מבואר, כי אפשר לברך על הלבנה עד שתתמלא פגימתה. כלומר, בחצי הראשון של החודש הלבנה פגומה, כי את חלקה איננו רואים, ובכל יום הפגימה החסרה מתמלאת והולכת. ניתן, איפוא, לברך על הלבנה רק בעודה "מתחדשת" ופגימתה מתמלאת. לאחר מכן, כשהיא מתחילה לשוב ולהיפגם, אי אפשר לברך "מחדש חדשים" (רש"י שם, ד"ה עד שתתמלא).

אולם, בשיירי כנסת הגדולה מביא שיטה הסוברת, כי אפשר לקדש את הלבנה גם ביום הששה עשר מן המולד! אחרי הזמן שקבע הרמ"א וגם אחר הזמן שקבע השולחן ערוך. השאלה המתבקשת היא, כיצד אפשר לברך על "חידושה" של הלבנה בזמן שהיא כבר מתמעטת והולכת.

רבים וגדולים דנו בנושא, והחתם סופר זצ"ל (שו"ת או"ח סימן ק"ב) מוצא פתרון מסוגייתנו להבהיר את הדברים. בגמרתנו מבואר, כי אי אפשר להבחין בלבנה החדשה מיד, כי זעירה היא ביותר, וחולפות שעות אחדות, לעיתים שמונה עשרה שעות, עד שאפשר להבחין בה.

מעתה, אומר החתם סופר, אם עין אדם אינה מסוגלת להבחין בירח בעודו זעיר, בוודאי אינה מסוגלת להבחין בשינויים זעירים בגודל הירח. ואכן, כל המביט בלבנה ביום השש עשרה מהמולד, אינו מבחין כי החלה להפגם, ורק לאחר שעות ארוכות ניכר הדבר. זהו טעמה של השיטה שהביא בשיירי כנסת הגדולה, כי כל עוד לא החלה הלבנה להיפגם לעינינו, אפשר לברך ברכת הלבנה.

האדמו"ר מצאנז זצ"ל (שו"ת דברי יציב, או"ח סימן קע"ט) הוסיף והסביר, כי חז"ל קבעו את זמן ברכת הלבנה לפי ראות העיניים ולא לפי חישובים אסטרונומיים. לאמר, אף על פי שלאור המידע שברשותנו הירח החל להחסיר ולהיפגם, אין בכך מאום, מפני שחז"ל קבעו את הברכה לפי ראות עיני אדם מכדור הארץ.

להלכה נקטו הפוסקים, כי אין לקדש את הלבנה עם ברכה לאחר הזמן שנקבע בשולחן ערוך וברמ"א (שו"ת שבות יעקב שם, דברי מנחם ח"ב סימן תכ"ו, ישועות יעקב סימן תכ"ו סק"ה, שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ל"ח, ביאור הלכה סימן תכ"ו ס"ג ד"ה ולא ועוד) [לגבי ט"ו לחודש לאחר זמן הרמ"א כתב הביאור הלכה, כי אפשר לקדש, ע"ש]. אך כתב הביאור הלכה, כי יש אחרונים שכתבו שבדיעבד אם לא קידש את הלבנה עד ט"ז בחודש, יקדש בלא שם ומלכות.

לעילוי נשמת

ה"ר **מאיר וסרצוג** ז"ל ב"ר אברהם ז"ל

נלב"ע כ' בחשוון תשל"ט **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

